

Самур

№ 4 (228) 2010-йисан 30-апрель

1992-йисан январдила акъатзава

ЧЕХИ ГЪАЛИБВИЛИН 65 ЙИС

МИРЗАЛИ РУСТАМОВАЗ ПРЕЗИДЕНТИН СТИПЕНДИЯ ГУДАТИА?

КцIар райондин Яргун хуьре яшамыш жезвай драматург Мирзали Рустамов лезгийрин тIвар-ван авай къелем-эгълийрикай я. Адан 12 пьеса Азербайджандинни Дагъустандин лезги театрин сегънедал эцигнава.

Вичин уьмуьрюкьван мектебда азербайжан чIалан тарсар гана лезги чIалалди эсерар кхьиниз серф авур адан къелемдикай гзаф шиирар, гыкаяяр, пьесаяр хкатнатIани, касдивай вичин са ктаб къванни чапдай акъудиз хъанвач. Гила пенсионердиз начагъвили басрух гузва. Президентдин стипендия къачун патал эхиримжи

вад йисуз цIудралди чарар кхей сеняткарди талукъ тешкилатрин жаваб гуьзлемишзава. А стипендиядин куьмекдалди кхьирагдивай вичиз герек тир дарманар къачуз жедай. Адахъ галаз санал хуьруьнбуруни жаваб гуьзлемишзава. Вучиз лагъайтIа и савадлу ва къени инсандалди вири яргунвийри дамахзава.

ПАРИСАДИН ВАНЦИХЪ ЦИГЕЛБУРУЗ ШАД ХАБАР

Сенятдивай хьиз, ватандивайни къакъатнавай ам. Къве йис идалай вилик Дербентдиз хтай маничи мадни сенятдив эгечIнава. "Самур" газетдин редакциядин КцIар шегъерда авай бюродиз илифай сеняткарди вичин гележег планрикай ге-гъеншдиз малумат гана. Вич Къурагъ райондин Хуьрехуьр хуьрай тир, Дербент шегъердин музучилище акъалтIарай Лариса сегънедиз КцIарин машгъур "Шагъ дагъ" ансамблдихъ галаз санал эгечIнай. Гъа чIавалай ада агъзурралди инсанрин рикIер рам авунай.

Вичин билбилдин хьтин верцIи ванцелди Дагъустандизни Азербайжандиз сейли хъайи Лариса Межидовадин суракъар эхиримжи вахтара къвезмачир.

Гила Ларисадиз вичин ванцихъ цIигелбур цIийи репертуардалди шадариз кIанзава. И мукъвара адан цIийи альбом гъазур жеда. Альбомда алатай йисарин сейли манияр хьиз, цIийи маниярни гьатда.

КцIар шегъердин Олимпиядин Меркез спортдал рикI алайбурун кIани макандиз элкъвенва. Меркезда мукъвал-мукъвал марагълу турнирар кыле физва.

АГЪМЕД РЕЖЕБЛИДИ АКЪАЖУНРИЗ РЕГЪБЕРВАЛ ГАНА

Са шумуд югъ идалай вилик иниз дзюдодал рикI алай инсанар кIватI хъанвай. Азербайжандин шегъеррин дзюдодин командайрин арада кыле фейи ачух турнир 1918-йисуз "Къанлу дерада" эрмени дашнакар кукIварна гъа-

гъеррин дзюдодин командайрин арада кыле фейи ачух турнир 1918-йисуз "Къанлу дерада" эрмени дашнакар кукIварна гъа-

либвал къазанмишай КцIарин ва Къубадин къагъриман рухвайрин хатурдиз бахшнавай. Турнирдин тешкилатчийр Бакудин "Интер" пешекар клуб ва КцIарин Жегъилринни Спортдин Идара тир. Акъажунриз чи республикадин тIвар-ван авай спортсмен "Азербайжандин лайихлу тренер" Агъмед Режеблиди регъбервал гана. И акъажунра кцIарвийр тафаватлу хъана. Турнир кылиз акъатайла Агъмед Режеблиди ва КцIарин Жегъилринни Спортдин кыл Эмин Эмирметова гъалибриз призар гана.

AKADEMİK BUDAQ BUDAQOV: "QUSAR MƏNİM MƏHƏBBƏTİMDİR"

Coğrafiya elmləri doktoru, akademik Budaq Budaqov olduqca maraqlı insandır. Təbiət vurğunu olan bu şair təbiətli alimin zəhmətkeşliyinə çoxları həsəd apara bilər. 82 yaşlı akademik bu vaxta kimi 1000-dən çox elmi və elmi-kütləvi məqaləsi, o cümlədən 50 kitabı nəşr olunmuşdur.

Budaq Əbdülməli oğlu Budaqov 1928-ci ildə Ermənistanın Zəngibasar rayonunun Çobankərə kəndində anadan olmuşdur. İrəvan Pedaqoji

Məktəbinin və Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunun məzunudur. SSRİ EA Coğrafiya İnstitutunun aspiranturasını bitirib, 1955-ci ildə namizədlik, 1968-ci ildə doktorluq dissertasiyası müdafiə etmişdir. 1976-cı ildən Azərbaycan EA müxbir üzvü, 1989-cu ildən isə həqiqi üzvüdür. 1986-cı ildən Azərbaycan EA Coğrafiya İnstitutunun elmi işlər üzrə direktor müavini, 1994-cü ildən AMEA Coğrafiya İnstitutunun direktorudur.

Akademik Budaq Budaqovu Azərbaycanda və onun hüduqlarından uzaqlarda Şah dağının tərcümeyihəsinə yazmış alim kimi tanıyırlar. Dağlara olan bu vurğunluq onda Qusar rayonu ilə tanışlıqdan sonra yaranmışdır. Bununla bağlı alim belə deyir:

- Həyatımın böyük bir hissəsi Qusarla bağlı olub. Həm namizədlik, həm də doktorluq dissertasiyalarımı bu rayonda apardığım elmi tədqiqatların nəticəsi kimi müdafiə etmişəm. Azərbaycanda Qusara bənzər ikinci rayon yoxdur. Onun relyefi okean səviyyəsindən 28 metr yüksəklikdə başlanır və 4300 metr ucalır. Belə relyef burada bir neçə landşaft qurşağının yaranmasına səbəb olmuşdur. Çəmənələr, kolluqlar, meşələr, yastanlar, dərələr, orta və yüksək dağlıq ərazilər, alp çəmənlikləri bir-birini əvəz edir. Belə rəngarəng landşaft heyrətamiz gözəlliklər yaratmışdır.

Qusar rayonunun Ləzə, Kuzun, Çetkün, Cağar, Zindanmuruq, Əniğ və başqa kəndlərini qarış-qarış gəzmiş alimin bu yerlərdə çoxlu dostları var. Onların köməyi və iştirakı ilə ötən əsrin 50-ci illərindən bir sıra elmi ekspedisiyalarda

iştirak etmişdir. Həyatını başdan-başaya Böyük Qafqazın Azərbaycan hissəsinin geomorfologiyasının, relyefinin, burada gedən tektonik hərəkətlərin öyrənilməsinə həsr etmiş alimin bütün əsərlərindən Qusara bağlılığını, onun insanlarına olan doğma hissələrini duymaq mümkündür. "Qusar mənim məhəbbətimdir" deyən akademik bu yurda 1950-ci ildən başlayaraq 60 illik tellərlə bağlı olduğunu deyir.

Qusar rayonunda qələmə aldığı "Cənub-Şərqi Qafqazın geomorfologiyası və yeni tektonikası" adlı əsəri alimə böyük uğurlar gətirmiş, onu SSRİ-də və xarici ölkələrdə tanıtılmışdır. 1978-ci ildə həmin əsərə görə o, keçmiş SSRİ Coğrafiya Cəmiyyətinin N.A.Prjevalski adına Qızıl medalı ilə təltif olunmuşdur.

Şah dağı ilə bağlı bir sıra elmi kəşflərin müəllifi olan alim ilk dəfə Yuxarı Sarmat dövrünə məxsus dəniz çöküntülərini Şah dağının 3600 metr yüksəkliyində aşkar etmişdir. Ona qədər alimlər bu çöküntülərin 2600 metr yüksəklikdə olduğunu sübut edirdilər. Lakin B.Budaqovun tapdığı dəniz süxurları, o cümlədən balıqçuqları Qafqazın yaşının canvanlığını sübut etdi. Yeni son 13 milyon il

ərzində yerdə baş vermiş müxtəlif tektonik proseslər nəticəsində Qafqaz, xüsusilə də onun cənub-şərqi hissəsi təxminən 3600 metrə qədər qalxmışdır. Qafqazı öyrənən bütün geoloqlar, o cümlədən tektonistlər Azərbaycan elminin bu yeniliyindən istifadə etməkdə davam edirlər.

Şah dağının buzlaqlarının da elmi cəhətdən öyrənilməsi Budaq Budaqova məxsusdur. O, 1956-cı ildə ilk dəfə olaraq buradakı buzlaqların sahəsini müəyyənləşdirmişdir. Ərazinin 3 dəfə buzlaşmaya məruz qaldığını sübut edən alimin mülahizələri ilə dünya alimləri razılaşmışlar.

Dəfələrlə Qusar rayonunun ərazisindən Şah dağının zirvəsinə qalxmış alim yerin tektonik hərəkətlərini, ərazinin əmələ gəlməsi proseslərini, o cümlədən buranın qədim və müasir buzlaşmaya məruz qalmasını elmi şəkildə öyrənmişdir. Dağlarda gedən intensiv prosesləri, onların aşınmasını, güclü zəlzələlər nəticəsində uçqunların yaranmasını, ümumiyyətlə, daxili və xarici qüvvələrin təsiri nə daim məruz qalmasını göstərən ali-

min elmi nəticələri qiymətlidir.

"Azərbaycanın Böyük Qafqaz hissəsində qədim və müasir buzlaşma", "Geomorfologiya və yeni tektonik hərəkətlər", "Dağların həyatı" və başqa əsərləri kütləvi tirajla dəfələrlə çap olunmuş Budaq Budaqov bu gün də elmi fəaliyyətini davam etdirir. Turizmin inkişafı ilə bağlı Qusar rayonunda gedən tikinti işlərinin vüsətindən məmnun qalan akademik burada yeni idman komplekslərinin yaradılmasını, iş idmanının inkişafından ötrü hazırlıq işlərinin görülməsini alqışlayaraq bunların bir sıra alimlərin, o cümlədən də onun ideyalarının həyata keçməsi olduğunu fəxrə bildirir.

At belində Qusarın yal-yamaclarının seyrangahına çıxmağın həyatda ən çox xoşladığı məşğuliyyət olduğunu deyən akademik bu yaxınlarda yenidən Şah dağının ətəklərinə səyahət edəcəyini deyir.

Sədaqət KƏRİMOVA

Qusar rayonunun Piral kəndində yeganə sağ qalmış müharibə iştirakçısı birinci dərəcəli müharibə əlili Kərimov Kərimxandır.

K.Kərimov 1924-cü ildə anadan olmuşdur. İki ay sonra onun atası vəfat etmişdir. Piralda ibtidai məktəbi, Həzrədə 7 illik məktəbi bitirib, kolxozda fəhlə, briqadir, tərəzçi vəzifələrində çalışmışdır. Sonralar qonşu Yasab kənd orta məktəbini bitirmişdir.

1942-ci ildə hərbi xidmətə çağırılan Kərimxan birbaşa Voronej cəbhəsinə göndərilir. Onunla birlikdə döyüşlərdə həmyerliləri Hüseynov Xasməhəmməd, Rəhimov Hörmət, Abdulkərimov Səfərbəy və başqaları da iştirak edir. Həmin günləri veteran belə xatırlayır:

"1943-cü ilin qışında Dnepr çayının sahillərində müdafiə xəttində düşməne qarşı vuruşa-vuruşa hərəkət edirdik. Orada iki aya qədər müdafiədə qaldıq. Sonra Dnepr çayını keçərək Xarkov şəhərini azad etdik.

Bu dövrdə sol qolumdan ağır yaralandım, bir aya qədər diviziyanın səhra xəstəxanasında müalicə aldım, yaram sağaldıqdan sonra əvvəllər xidmət etdiyim hərbi hissəyə qayıtdım.

Hərbi hissəmizdə alman dilini yaxşı bilən rus və ukraynalı döyüşçülər var idi. Bizi tez-tez düşməne cəbhəsinə kəşfiyyata göndərdilər. Kəşfiyyat işlərini müvəffəqiyyətlə yerinə yetirərək, itkisiz geri qayıdırdıq. Əmr belə idi ki, axırıncı gülləni özün üçün saxla, düşmənin əlinə keçmə. Bütün əmrləri canla-başla yerinə yetirirdik. Qələbə çalmağımızın əsas səbəblərindən biri də məhz əmrləri yerinə yetirməyimiz idi.

Vətən və arxada qalan əzizlərimiz naminə igidliklə vuruşur, qəhrəmanlıqlar göstərirdik. 1943-cü ilin qışında Kiyev və Jitomir şəhərləri düşməndən azad edildi. Dnepr çayını keçərək bizim rotamız öndə idi. Biz ağır itkilər hesabına irəlilədik. Düşməni həm canlı qüvvə, həm də texnika sarıdan ağır itkilər verdi. Birinci Ukrayna cəbhəsinin komandanı marşal Konev idi.

1943-cü ilin payızında hərbi hissəmiz bir neçə kilometrlik dərədə yerləşmişdi. Birdən səmada düşməni təyyarəsi göründü. Səngərlərdə gizlənmək əmri verildi. Bir azdan düşməni təyyarələri dərəni bomba atəşinə tutdu. Bu döyüşdə Hüseyn-

PIRALDA BİR İGİD VAR...

nov Xasməhəmmədi və Rəhimov Hörməti itirdik. Onları hündür bir tepədə dəfn etdik.

1944-cü ilin qışında hissəmiz Polşanın Visla çayı sahillərində idi. Orada bir-iki ay müdafiədə olduq. Visla çayını keçdik və Polşanın bir sıra şəhərlərini düşməndən azad etdik.

1944-cü ilin payızında bizim 1-ci Ukrayna cəbhəsi Keniqsberq yaxınlığında vuruşurdu. Orada kəşfiyyata göndəriləndə ayağımdan ağır yaralandım. Cəbhə yoldaşlarım məni çiyinlərində minalanmış sahədən çıxartdılar. Düşməni fişəngi göyə buraxılarda məni yerə qoyub, özləri də

BÖYÜK QƏLƏBƏNİN 65 İLLİYİ

uzanırdılar. Güllələr üstümüzdən ildırım kimi uçurdu. Min bir əziyyətlə məni döyüş zonasından çıxartdılar. Belə cəsur, qayğı-

lində gözəl bir yerə köçürdülər. Kiyev şəhərində cərrahiyyə əməliyyatı apararaq ayağımı dizdən yuxarı kəsdilər.

1946-cı ilin avqust ayında protez ayaqla doğma anamın yanına - kəndə qayıtdım. Keçən günləri xatırladıqca deyirdim:

*Gəlib keçir gözlerimin önündən
Sinəmi qabağa verdiyim günlər.
Əynimdə boz şinel alov içindən
Firtina qoynuna girdiyim günlər.
Yatmırdıq atəşdən-atəşə qədər,
Sədəsi torpaqdan Günəşə qədər,
Qırx birinci ildən qırx beşə qədər.
Döyüşdə imtahan verdiyim günlər.
Səllər sular kimi qaynayıb daşar,
Canlı xatirəyə çevrilib yaşar,
Bir vaxt gözlerimlə gördüyüm günlər.*

Müharibədən sonra təhsilimi başa çatdırmaq ən böyük arzum idi. Xoşbəxtlikdən kəndimizdə gecə fəhlə-gənclər orta məktəbi açılmışdı. Məktəbə daxil olub, onu başa vurdu. Sonra Bakı İqtisad Texnikumunda təhsil aldım. Texnikumu bitirdikdən sonra kolxozda iqtisadçı-mühasib vəzifəsində işləməyə başladım.

1980-cı ildən pensiyaya çıxmışam. 1947-ci il iyulun 5-də Sayranla ailə qurub evləndim. Artıq 63-cü ildir ki, bir yerdə mənalı ömür sürürük, 6 övladımız var, onlardan 4-ü oğlan və 2-si qızıdır.

Sayran gözəl xasiyyətli, səmimi insandır. Əsl sinədəftərdir, saatlarla ləzgi dilində şeirlər, bayatılar deyə bilir, keçmiş hadisələr haqqında söhbətlər edir. Həmkəndlilərim onun möhkəm yaddaşına heyrət edirlər.

Kərimxan Kərimovun bu yaxınlarda 86 yaş, Böyük Vətən müharibəsində qələbəmizin isə 65 ili tamam olur. Hər iki əlamətdar hadisə münasibətilə veteranı təbrik edir, ona cansağlığı arzulayırıq. Qoy onun nəvə və nəticələri müharibə görməsin, sülh və əmin-amanlıq şəraitində yaşasınlar.

(Əvvəli qəzetimizin 30 sentyabr, 27 noyabr, 30 dekabr 2009-cu il, 30 yanvar, 27 fevral, 20 mart 2010-cu il tarixli saylarında)

I Pyotrun Dərbənddə saxladığı qarnizonun üsyançılara divan tutmasına baxmayaraq, Dağıstan hakimləri Hacı Davudla birləşib rusları öz torpaqlarından qovmaqdan ötrü mübarizəni getdikcə gücləndirirdilər. 1725-ci ildə Hacı Davudla razılığa gələn Tarki şaxxalı Adil Girey 30 minlik qoşunla rusların Müqəddəs Xaç qalasına hücum etdi, lakin uğur qazana bilməyib xeyli itki verdi. Payızda ruslar şaxxaldan qısas almaq üçün onun vilayətinə general-mayor Kropotovun komandanlığı ilə böyük qoşun yeritdilər. Ağır döyüşlərdən sonra ruslar Tarkini dağıtdılar. Həmin vaxtda onlar Sulak çayı sahilinə 1000 kazak ailəsi gətirib yerləşdirdilər. Aqraxan çayı sahilinə əlavə olaraq piyada batalyonu gətirildi. Müqəddəs Xaç qalası ətrafında 7 süvari polku yerləşdirildi. Bundan əlavə ruslar Qumıq, Tabasaran və Qaytaq vilayətlərinin hakimlərini öz tərəflərinə çəkməyə nail oldular.

Türkiyə də Dağıstan hakimlərini öz tərəfinə çəkmək üçün əlindən gələni edirdi. Türk sultanı Qazıqumux hakimi Surxay, usmi Əhməd xanı, onun oğlu Məhəmməd xanı və daha iki hakimi öz tərəfinə çəkmək üçün onlara xüsusi səlahiyyətlər verən sənəd göndərmişdi. (Вах: АВПР, ф. 89. Сношения России с Турцией. Оп. 1. 1724, д. 6, л. 32, 32об.)

Belə bir şəraitdə Hacı Davud hər iki dövlətin Qafqazda işğalçılıq siyasətinə qarşı qətiyyətlə çıxış edir, Şirvanın müstəqilliyini qoruyub saxlamaq üçün var qüvvəsi ilə mübarizəni davam etdirirdi.

MÜBARİZƏNİN DAVAMI

1725-ci ilin yanvarın 28-də I Pyotr vəfat edəndən sonra Rusiyanın Qafqazdakı siyasəti xeyli müddət məqsədyönlüyünü və dinamizmini itirdi. Bundan istifadə edən Türkiyə İstanbul müqaviləsinin şərtlərini pozaraq, daha çox torpaqları işğal etməyə çalışdı. Lakin onun silahı heç də hər yerdə öz işini görə bilmirdi. İstanbul müqaviləsinə görə Türkiyə Şirvan xanlığı ərazisində qoşun saxlaya bilməzdi. Buna baxmayaraq, 1725-ci ildə türk ordusu Sarı Mustafa paşanın komandanlığı altında Gəncəni işğal edəndən sonra Şirvana yeridi. Lakin Hacı Davudun qoşunu bu ordunu darmadağın etdi. Arxiv sənədlərində göstərdiyi kimi, Sarı Mustafa paşanın sağ qalan əsgərləri dəstə-dəstə qaçmağa başladılar. (Вах: АВПР, ф. 77. Сношения России с Персией. 1725. Оп. 1, д. 5, л. 238.)

Bu məğlubiyyətdən sonra türk sultanı bir daha yəqin etdi ki, Hacı Davud heç vaxt Türkiyədən asılı olmayıb və yenə də asılı deyil. O, yaratdığı dövləti qoruyub saxlamaq üçün müstəqil siyasət yeridir. 1726-cı ilin arxiv sənədlərindən görüldüyü kimi, türk sultanı bundan sonra daha bir neçə dəfə qoşun yeridib Şirvan xanlığını özünə tabe etdirmək istəmiş, lakin istəyinə nail olmamışdı. (Вах: Журнал Верховного тайного совета от 23 марта 1726 года // СИ-РИО, т. 55, с. 131-132.)

Türkiyə ilə münaqişəyə baxmayaraq, Hacı Davud 1726-cı ilin payızında bir daha bu dövlət ilə bərabərhüquqlu müttəfiq kimi danışıqlar aparmaq qərarına gəlir. Türkiyə Hacı Davuda inamını itirsə də, onun Rusiya tərəfə keçməsindən ehtiyat edərək, danışıqlara razılıq verir. Hacı Davud Rusiya ilə Türkiyə arasında bölünmüş ərazilərin sərhədlərinin təyin edilməsinə etirazını bildirir. Çünki belə olsa, onun mülklərinin bir hissəsi Rusiyaya qatılacaqdı. Rusiyanın İstanbuldakı rezidenti I.Neplyuyevin verdiyi məlumata görə Hacı Davud həтта onun ziyanına sərhədlərin təyin edilməməsindən ötrü türklərə "12 min түмән pul ödəmişdi." (Вах: АВПР, ф. 77: Сношения России с Персией. 1726, д. 9, л. 248-250. Yenə orada. Ф.

89: Сношения России с Турцией. 1726, д. 16, л. 30-32об.)

Buna baxmayaraq, danışıqlar gecikdirildi və 1727-ci ilin yazında Hacı Davudun istəyinin əksinə olaraq, Türkiyə ilə Rusiya arasında işğal olunmuş ərazilərin sərhədlərinin təyin edilməsinə başlandı. Bundan başqa Rusiya Hacı Davudu sıxışdırmaq üçün yeni hücumlara keçdi. General A.V.Rumyantsev böyük bir qoşunla Hacı Davudun hələ 1720-ci ildə tikdirdiyi Təngə qalasını mühasirəyə aldı. Amma ruslar burada güclü müqavimətə rast gəldilər. Hacı Davudun oğlu Süleyman bəy yerli əhalinin xeyli hissəsini ayağa qaldırdı. Lakin ağır toplaqlarla silahlanmış rus qoşununa qarşı uzun müddət müqavimət göstərmək mümkün olmadı. (Вах: Сотавов Н.А. Северный Кавказ в русско-иранских и русско-турецких отношениях в XVIII в. М., 1991, с. 76.)

Böyük strateji əhəmiyyətə malik Təngə qalasını itirdikdən sonra Hacı Davud öz dövlətini qoruyub saxlamaq üçün siyasətini bir qədər dəyişməli olur. Çar Rusiyası və sultan Türkiyəsi ilə üz-üzə qalan sərkərdə qəti yəqin edir ki, türklər onu maraqlarını nəzərə alaraq bərabərhüquqlu müttəfiq kimi görmək istəmirlər. Odur ki, Hacı Davud Rusiyaya müraciət etmək məcburiyyətində qalır. A.A.Neверovskinin yazdığı kimi, "bütün imkanlar tükəndikdən sonra o (Hacı Davud - M.M.) rus hökumətindən bütün mülkləri ilə birgə onun Rusiyanın təbəəliyinə qə-

77: Сношения России с Персией. Оп. 1. 1727, д. 9, л. 469 об.)

1727-ci ilin sonunda sultan III Əhməd sonuncu dəfə Hacı Davudu özünə tabe etməyə cəhd göstərir. Lakin sərkərdə mövqeyində dəyişməz qalır və Türkiyə ilə ancaq bərabərhüquqlu müttəfiq olmaq istədiyini bildirir. Bununla razılaşmayan sultan Hacı Davudun hakimiyyətini devirmək və qarətçi kimi ad çıxarmış Çolaq Surxayı taxta oturtmaq üçün yollar axtarır. O, həтта bu haqda əvvəlcədən xəbər-

MƏŞHUR LƏZGİ LƏR HAQQI NDA Bİ LMƏ-
Dİ KLƏRİ Mİ Z

HACI DAVUD

bul olunmasını xahiş edir." (Вах: Неверовский А.А. Краткий исторический взгляд на Северный и Средний Дагестан в топографическом и статистическом отношении до уничтожения влияния лезгинов на Закавказье. СПб., 1847, с. 21).

Lakin I Pyotrın vəfatından sonra Qafqaz siyasətində xeyli dəyişiklik edən rus hökuməti İstanbul müqaviləsinə pozmaq istəmədiyini bildirib, Hacı Davuda dəstək vermədi. Bu, bəhanə idi, çünki Türkiyə həmin müqavilənin şərtlərinə çoxdan əməl etmirdi.

Bütün bunlardan sonra Hacı Davud mübarizəsini axıra kimi davam etdirməyi qərara alır. 1727-ci ilin payızında o, Təbriz səraskəri Əli paşa ilə birləşib Küre və Quba vilayətlərinin əhalisini "gavurlara" (ruslara) qarşı mübarizəyə qaldırmaq istəyir. Lakin düşmənləri ona mane olur və sərkərdə kifayət qədər canlı qüvvə toplaya bilmir. Bunu gören Türkiyə ona müstəqil siyasətindən əl çəkib, sultana tabe olmağı məsləhət görür. Lakin Hacı Davud öz siyasətinə sadiq qalır və yaratdığı dövlətin müstəqilliyini axırıncı qorumağa çalışır.

Hacı Davudun çətin vəziyyətdə qaldığını gören İran şahı II Təhmasib Muğan sultanı Ramazanın vasitəsilə ona müttəfiqlik təklif edir. Muğan sultanı öz məktubunda yazmışdı: " Xoşbəxt komandana, bizim Hacı Davud xana. Əlahəzrət Təhmasib şahdan mənə və Musabəyə fərman gəlib. Məktub çatan kimi qardaşın Məmməd xanı Cavad kəndinə göndər ki, onunla görüşə bilim. Hazırda yanımda on rus var, qalanları briqadirlədir. Təhlükəsizliyini təmin etməklə, vaxt itirmədən buraya gəl." Sərkərdəyə belə məktub göndərən şah və onun tərəfdarları yarılmışdılar. Müttəfiq axtarışında olan Hacı Davud həm də ağıllı siyasətçi kimi şaha diplomatik cavab verir: "Əvvəlcə sizinlə birləşib sonra ruslara qarşı çıxmaq münasib iş deyil." (Вах: От Хаджи Дауд хана к Рамазан Салтану. АВПР, ф.

dar da edir. Lakin vaxtilə Hacı Davudun Surxayın silahdaşı olmuş Çolaq Surxayın ona xəyanət etdiyini və istənilən anda Türkiyəyə də xəyanət edə biləcəyini unudur. Beş il Türkiyənin təbəəliyində olarkən heç nə qazanmayan, yalnız siyasi iflasa uğrayan, amma buna baxmayaraq, həmişə öhdəliklərini ləyaqətlə yerinə yetirən Hacı Davuda qarşı sultanın hərəketi böyük haqsızlıq idi. Sonda bu haqsızlıq qəsdlə nəticələndi.

BÖYÜK QƏSD

Qəsdə 1728-ci ilin əvvəlindən hazırlıq görülməyə başlandı. Yanvarın 17-də böyük vəzir general A.V.Rumyantsevə məktub göndərməyi qərara aldı. Məktubda generala məsləhət görüldü ki, o, Surxayın mülklərinə toxunmasın, çünki "Davud bəyə məxsus olan Şirvan əraziləri həm də Surxayın mülkləridir... Bu ərazilər bizim imperiyanın qədim əyalətləri kimidir." (Вах: АВПР, ф. 89, 1728, д. 4, л. 66 об. - 67). I.I.Neplyuyevın yazdığına görə, həmin vaxtdan etibarən Şirvan və Şamaxı Portanın gayğıları sırasında birinci yerə keçir. Dağıstan və Kabarda ikinci plana çəkilir. Tarixi mənbələrdə və arxiv sənədlərində göstərdiyi kimi, "sultan hökumətinin niyyəti Surxayın mülklərini (Qazıqumux xanlığını - M.M.) Şamaxı ilə birləşdirmək və beləliklə də həmin ölkədə möhkəmlənmək idi." (Вах: АВПР, ф. 89, 1728, д. 4, л. 97об. - 98).

Digər tərəfdən, Şirvanda və Dağıstanda soyğunçu kimi ad çıxarmış Çolaq Surxaydan Rusiyaya qarşı bir alət kimi istifadə etmək qərara alınmışdı. Varlanmaq naminə ümumi mənafeyi hər şeyə qurban verən bu insan azadlıq mübarizəsinin ilk mərhələsində Hacı Davuda yaxından kömək göstərsə də, sonralar ona xəyanət etmişdi. P.Q.Butkovun yazdığı kimi, Hacı Davud Şirvan xanı kimi tanınandan sonra Surxay həmin sərkərdəyə "nifrətini biruzə vermiş... və həm ona, həm də Şamaxıya qarşı düşməncəsinə hərə-

kətlər etmişdi." (Вах: Бутков П.Г. Материалы для новой истории Кавказа с 1722 по 1803 год. СПб., 1869, ч. I, с. 88). Çolaq Surxay öz quldur dəstəsi ilə Hacı Davudun mülklərinə dəfələrlə basqınlar etmiş, həтта onun vətəni olan Devela (yalnız Həsən Alqadarının "Asari Dağıstan" kitabında kəndin adı bu cür, olduğu kimi göstərilib. Ləzgicə "Devela" (deve+alay) "dəvə olan yer" deməkdir. Digər tarixçilər kəndin adını səhvən "Dədəli" kimi yazıb.) kəndini tutmağa çalışmış, lakin onu qoruyan Hacı Davudun qardaşı ilə döyüşdə məğlub olub Qazıqumuxa qaçmışdı. (Вах: Гербер И.Г. Описание стран и народов вдоль западного берега Каспийского моря. 1728// ИГЭД, с. 103). Bundan əlavə Surxay dəfələrlə Türkiyənin Qafqazdakı planlarına qarşı da çıxmış, bu ölkəyə xeyli ziyan vurmuşdu. (Вах: АВПР, ф. 89, 1727, д. 10, л. 10-11 об; 1728, д. 4, л. 339).

Tarixi mənbələrdən məlum olur ki, Hacı Davudun hakimiyyətdən uzaqlaşdırılması üçün böyük ciddi-cəhd göstərən Çolaq Surxayın düşmən hərəketləri və xəyanəti hadisələrin gedişatına müəyyən təsir göstərmişdi. Lakin əsas səbəb tarixçilərin yazdıqları kimi, Hacı Davudun Türkiyəyə tabe olmaq istəməməsi, müstəqil siyasət yeritməsi olmuşdu. Ona görə də "Hacı Davudun tabe olmamasından hiddətlənən Porta onu Şamaxı xanı tituluyla məhrum edərək, yerinə Surxayı xan təyin etmişdi." (Вах: Бутурлин Д.П. Военная история походов россиян в XVIII столетии. СПб., 1823, ч. II, т. IV, с. 105). Bunu arxiv sənədləri də təsdiq edir. Həmin sənədlərdən birində yazılıb: "Təbə olmaq, onlara qulaq asmaq istəməyən Davud bəydən narazı qalan türklər Şamaxı xanlığını Surxay xana verdilər" (ЦГВИА, ф. ВУА, д. 1540, л. 108об.).

Özünü knyaz adlandıran, əslində isə talançı və quldur kimi tanınan, xalq arasında heç bir hörməti olmayan Surxay Şirvan xanı olandan sonra da nüfuz qazana bilməmişdi. O, həтта öz qoşununa əsgər uşağı bilməmiş, cəmi 200 nəfərlik dəstə ilə kifayətlənməli olmuşdu. Lakin bu dəstə ilə Rusiyanın təbəliyində olan Xəzərsahili vilayətlərə basqınlar etmişdi. 1728-ci ilin dekabrında Salyan əyalətinə basqın edən Surxay "insanlara işgəncə verərək onları əsir almış, mağazaları, oradakı bir çox kəndləri başdan-başa yandırmış, talançılıq etmiş, misli görünməmiş vəhşiliklər törətmişdi." (Вах: Бутков П.Г. Материалы для новой истории Кавказа с 1722 по 1803 г. СПб., 1869, ч. I, с. 89). Dağıstan arxivlərindəki bəzi sənədlərdə Çolaq Surxayın Salyan əyaləti əhalisinə tutduğu divan rəqəmlərdə öz əksini tapıb. Həmin sənədlərdə göstərdiyi kimi, Surxay Salyan əyalətinə basqını zamanı 23 kəndi dağıtmış, 280 nəfəri öldürmüş, 227 nəfəri, o cümlədən 72 qadını əsir almışdı. Qarətçi buradan 1516 at, 4902 öküz, 6579 qoyun, 35 camış, 25 dəvə, külli miqdarda buğda, xalça, qiymətli qab-qacaq və ziyyət əşyaları aparmışdı. (Вах: ГАРД, ф. 301: Бакинский командант. Оп. 1. Ед. хр. 31, л. 5-5 об.).

Tarixçilərin yazdıqları kimi, mərd, nəciб və rəhmli insan olan Hacı Davud heç vaxt belə qarətlərə və dinc əhaliyə qarşı qırğınlara yol verməmişdi. Böyük sərkərdənin prinsipliliyi, insanlara inanması, həтта ləzgi sadəlövhlüyü onun rəqiblərinə də yaxşı bəlli idi. Bu keyfiyyətlər ona həтта qəsd haqqında fikirləşməyə belə imkan verməmişdi. 1728-ci ilin mayında Porta onu "nəzakət görüşü" adı altında Gəncəyə dəvət edən Hacı Davud yalnız Türkiyə ilə münasibətləri qaydaya salmaq ümidi ilə oraya yola düşmüşdü. Lakin "nəzakət görüşü" adı ilə Gəncəyə dəvət olunan Hacı Davud burada həbs edilərək Ərzuruma, oradan da Kipr adasına göndərilir. (Вах: АВПР, ф. 89, 1729, д. 6, л. 54, 212).

Ömrünün qalan günlərini Kiprdə

ЧЕХИ ГЪАЛИБВИЛИН 65 ЙИС

АВАЗ ХЪУРАЙ КУЪН ХЪТИНБУР

Ватандин Чехи дяведа кьегьалвилер кьалурай инсанрин кьадар кьвердавай тИмил жезва. Абуру душмандихъ галаз женг чIугуна Ватан хвена, кьенин несилар патал азадвални ислягьвал хвена. Гьавилай чна дяведин иштиракчийриз икрам авуна кIанзава. Абурун кьайгъу чIугун чи гьар садан буржи я. Ихътин кьегьал инсанрал кьил чIугун, абуруз жувалай алакьдай куьмекар гун сувабни я эхир...

Гьиле яракь кьуна Ватан хвейи кьегьал ксарикай садни вич асул Хуьлукъхай тир, яргьал йисара Яргундал муаллимвал авур Абумуслим Бабаев я. Дяведин вахтунда ада разведчик хьиз гзаф игитвилер кьалурна. Гьавилай адаз кьве "Яру гьед" орден, са "Шуьгрет" орден, гьакIни "Германиядал гьалибвал кьазанмишунай" медаль гана. Одер вацIал агакьдалди фашистрихъ галаз женг чIугур Абумуслимал вацIалай элячIдайла залан хирер хьана. Хирер сагьар хьвур ам кIвализ ахьайна.

Ватандиз хтай ада Кьубадин Муаллимрин Институт акьалтIарна КцIара ва Яргундал муаллимвал авуна. 1952-1956-йисара Азербайжандин Педагогикадин Институтда кIелна. Тарихдин факультет акьалтIарай А.Бабаева мектебда тарихдин тарсар гана, яргьал йисара Яргунрин юкьван мектебдин директордин заместителвиле кIвалахна. Гакьсагьвилелди кIвалахай адаз 1971-йисуз "Маарифдин кIвенкIвечи" гьуьрметдин тIвар гана.

Алай вахтунда пенсиядиз фенвай ветерандин веледар - Рамина, Эсведдин, Фехреддин, Изеддин, Нариман, Гьамида, Гьуьруь ва Камалени хайи элдихъ, хайи хуьруьхъ рикI кудай инсанар хьиз сейли я.

И мукьвара вич кефсуз я лагьана ван хьайила Абумуслим муаллимдал кьил чIугуна чна. Адаз акьван хвеша хьана хь. Великай кьезмай Гьалибвилин сувар тебрикна чна адаз. Чахъ галаз ихтилатарна рикI ахьа хьайи ветеранди хура-

лай кIелай шиирдалди алхишарни авуна чаз:

*Къавум Рауф, чи лезги хва,
Вун атул заз хьана хьи хуш.
Абумуслима на авур кар,
Гьич рикIелай ракъурдайд туш.*

*Аваз хьурай вун гьамиша,
Ви хизандихъ галаз санал.
Бахтлу хьурай хизанни вун,
Такурай кьез са дерт, са тIал.*

Ихътин алхишрай кьез разивал кьалурзава чна, Абумуслим муаллим. Куьнени тIал, дерт чIугун тавуна виш яшамиишрай! Чна Куьн хьтин агьсакьалрилай чешне кьачузва. Куьн хьтинбур чахъ гьамиша аваз хьурай.

**Рауф МАМЕДЗАДЕ,
Азербайжандин Кьенепатан Крарин
Министерстводин санайидин
комбинатдин директор.**

VƏTƏN UĞRUNDA GÖZLƏRİNİ QURBAN VERDİ

İdrisov Loğman Şixzadə oğlu 1922-ci ildə Qusar rayonun Mucuq kəndində anadan olmuşdur. Böyük Vətən müharibəsinin veteranı və birinci qrup əlilidir. O, 1942-ci ilin aprel ayında könüllülər dəstəsində müharibəyə getmişdir. Bryansk, Kursk ətrafında gedən, həmçinin Sverdlovskda gedən döyüşlərdə qəhrəmanlıqlar göstərmişdir. Bu döyüşlər zamanı sağ əlindən yaralanmış, şəhadət barmağını itirmişdir. Buna baxmayaraq, yarası sağaldıqdan sonra yenidən ön cəbhədə döyüşlərə qatılmışdır.

1945-ci ilin aprel ayında Çexoslovakiya ətrafında gedən döyüşlərdə təzədən ağır yaralanmışdır. Bu dəfə minaya düşən Loğman baba Vətən uğrunda gözlərini qurban verdi. O, yaralandıqdan bir ay sonra müharibə başa çatdı. Odlu-alovlu cəbhələrdən salamat çıxan Loğman baba doğma vətənə - Qusar rayonunun Mucuq kəndinə qayıtdıqdan sonra, gözlərinin işığını itirməsinə baxmayaraq dinc quruculuq işlərində kənd camaatı ilə çiyin-çiyinə işləmişdir.

Loğman baba 1947-ci ildə ailə qurmuş, onun iki qızı və bir oğlu olmuşdur. Qızlarını köçürmüş, oğlunu evləndirmişdir. Onun 3 övladı, 8 nəvəsi və 9 nəticəsi bayram günlərində

və ailə şənliliklərində həmişə Loğman babanın ətrafına yığılır. Loğman babanın həyatında ən böyük bayram - 9 May Qələbə bayramıdır. Bu əziz gündə bütün kənd camaatı Qəhrəman Loğman babanın görüşünə gedəcək, bayramı onunla birgə qeyd edəcək.

**Ağaverdi AĞAVERDİYEV,
Qusar rayonunun Mucuq kənd sakini.**

ХУЬРУЬЪЗ КІАНИ АДІЛ ХАЛУ

КцIар райондин Мучугьрин хуьруьн тIвар-ван авай агьсакьалрикай гаф кватайла вирида сад хьиз Адил халудин тIвар кьада. И мукьвара вичин 96 яшар хьанвай Адил Айдемиран хва Сефиханов

пуд дяведин иштиракчи я. Ам япон ва фин дявейрин яцIарай акьатна Ватандин Чехи дяведин женгера хьана. Украинадин фронтда кьегьалвилер кьалурна ада. Гьиле яракь кьуна ватан фашистрикай

хвейи адал са шумудра хирер хьанай. ЯтIани ам руьгьдай аватначир ва цIийи кьилелай женгерив эгечIнай. 1943-йисуз вичел залан хирер хьайи ам дяве кубтягъ тахьанмаз аскервиляй ахьайнай. Ватандиз хтай Адил Сефиханова ина гьакьсагьвилелди кIвалахна.

Ругуд веледдин, хтулринни шулурин буба тир Адил халу кьени кьилихрин, умун хесетрин, зегьметдал рикI алай инсан я. Вичин гьвечIи хчин Агьамиран хизандихъ галаз санал яшамииш жезвай и кас уьмуьрдикай кфет хкудиз алакьдай инсан я. Гьавилай начагьвал вуч ятIа чидач адаз. Фадлай пенсиядиз фенватIани салан, багьдин кIвалахар вичи ийида. Хуьруьн кимел кIватI жадай агьсакьалри адан верцIи ихтилатрихъ рикI алаз яб акалда. Мектебдин муаллимри аялриз ам чешне яз кьалурда.

Агьсакьалди Чехи гьалибвилин 65 йис виливди хуьзва.

АЗИЗРИН СЕВДА

ХАЛКЪДИЗ СЕЙЛИ ХЪАНВАЙДИ

АСЕФ МЕГЪМАНАН 80 ЙИС

Дуьнья вири акун, ам хъсандиз къатун патал са умуьур тимилад ялда. Гъа ихътин фикир чи тварван авай композитор, шайр ва драматург Асеф Мегъманан са гъезелдани ава:

Са умуьур чаз тимилад тушини дуьнья вири акун патал, Жува тур къван гелерин жуь гъавурда дуьз акун патал.

Ингъе чи зурба сеняткарди яшамышай умуьурдиз вил вегъейтла, и умуьурда ада тур гелериз хъсандиз килигайтла, дуьнья акун патал са умуьур тимилад туш лугъуз жеда. Умуьур хъсандиз къатун патал Асеф Мегъманан умуьурдин рехъ чирна, адалай чешне къачун бес я лугъуз жеда. Къеварини яцарай акъатна лим хъайи, гъар жуьредин четивилериз таб гайи А.Мегъманан вилериз такур вуч ама? Аял чъавалай умуьурди вичиз басрух гана тани, руьгъдай ават тавуна халкъдиз къуллугъ авур ада халкъдин патай чъехи гъурметни къазанмишна. Вири лезгийри, вири Дагъустандизни Азербайжандиз сейли хъана Асеф Мегъман.

Ингъе алай йисан 18-апрель сеняткардин агалкъунар къейд ийизвай югъ тир. Магъачкъаладин "Евразия" ресторанда Асеф Мегъманан 80 йисан юбилейдиз цудралди инсанар атанвай. Дагъустандин районрайни Азербайжандай, Урусатдин вилайтрай атанвай муьгманри адаз чпин риклин гафар лугъуз, шад югъ мубаракзавай. Мяркатдин иштиракчийри А.Мегъманан яратмишунриз чъехи тир къимет гана. Абурукай са шумуд риклин гафариз фикир гун. Гъаким Къурбан (филологидин илимрин доктор, зар): - Литератураддин ва искусстводдин са шумуд хиле къвалахзавай, яратмишзавай зарийрин

къадар гзаф туш. Ихътин надир устадрикай сад фадлай тварван акъатнавай, халкъдиз сейли хъанвай композитор, шайр ва драматург Асеф Абдуллаев (Асеф Мегъман) я. Асеф Мегъмана милли шириятдик ва музыкадик кутунвай еке пай адан сегънедин эсеррини тестикъарзава.

Мегъмед Гъуьсейнов (композитор, РФ-дин искусствурин лайихлу деятель): - Асеф Мегъмана гъам композиторди хъиз, гъамни драматургди хъиз лезги ва Дагъустандин меденийатрик зурба пай кутуна.

Фейзудин Нагъиев (филологидин илимрин кандидат, шайр): - Дагъустанда, Азербайжанда ва гъагъа маса республикайрани тварван авай композитор Асеф Мегъман тийижир кас белки бажагъат жагъида. Композитордин авазар неинки са чи халкъди, гъагъа маса халкъарини гзаф развилелди къабулзава. Асеф Мегъмана вичин умуьур, къуват, къастар, алакьунар неинки са вичин хиз

зандиз гана, ада абур вири лезги хизанриз, вири лезги халкъдиз гана ва гузва. Им, гъелбетда, еке бахт я.

Ф.Нагъиеван гафара чъехи гъакъкъат ава. Асеф Мегъман вичин умуьур халкъдиз гун па-

тал вири алахъунар авунвай кас я. И рекъе ада гзаф агалкъунар къазанмишнава. 200-далай гзаф манийрин, шириятдин ва гъикаятдин 10 ктабдин автор я ам. И мукъвара Дагъустандин ва Азербайжандин чапханайри адан мад пуд ктаб чапдай акъудда. А.Мегъманан "Жува жувакай" ктаб, "Зи Седеф", "Шуршурали", "Харубегни Царубег" комедияр, "Къванцин сандух" драма, гъезлар иллаки машгъур я.

Асеф Мегъманан агалкъунрикай хабар гузвай маса делитарни ава. Ада яргъал йисара Дагъустандин радиокомитетдин лезгийрин редакцияда музыкадин рекъий сад лагъай редакторвиле къвалахна. Сифте яз

Етим Эминан чъалариз манияр теснифна. Дагъустандин тарихда сифте яз либреттони макъам са касди кхъенвай музыка галай комедия арадал гъайидини Асеф Мегъман я. Ам гъакъини лезги меденийатдин тарихда чи тварван авай композитор Готфрид Гъасановалай алатайла Дагъустандин искусствурин лайихлу деятелдин твар къачур къвед лагъай кас хъиз гъатна. Асеф Мегъманан "Диде", "Чан къари", "Чулав вилер", "Яр", "Лезги руш" хътин шумудни са манияр халкъдин манийриз элкъвенва.

Вичихъ гъа ихътин агалкъунар авайвилай Дагъустандин Гъукуматдин Телевидениди Асеф Мегъманакай фильм чъугуна къалуна. Дагъустандин ва Азербайжандин газетри, журналри адан умуьурдин рекъикайни яратмишунрикай цудралди макъалаяр чапна. Сеняткардин яратмишунрикай ктабар акъудайбурни хъана. Месела, юбилейдин мярекат вири гъейранардайвал къиле тухузвай Камран Къурбаналиева чи машгъур къелемгълийри Асеф Мегъманакай кхъенвай макъалайрикай ибарат тир ктаб туюкълурна, вичин пулуналди чапдай акъудна. "Чаз чидай Асеф Мегъман" твар ганвай и ктабдихъ устаддин манийрин, "Руьгъдив рахун" поэмдин ва гъезелрин дискарни гилигнава. Ктаб межлисдиз атайбуру гзаф хушвилелди къабулна. Мяркатдал малум хъайивал, Азербайжандин "Супер-маркет" газетрин групшадиз регъбервал гузвай журналист-къъираг Этибар Стурвидини Асеф Мегъманан поэмийрикай ибарат ктаб чапдиз гъазурнава.

Мяркатдал чпирви жегъил шайр Эйваз Гуьлалиева юбилардиз бахшнавай вичин "Ракуьн рикл" поэма хуралай

къелна. И эсер вирида хъсандиз къаршиламишна. Дагъустандин халкъдин артист Роза Максумовади, чеб Азербайжандай тир маничияр Магъире Шириновади ва Руслан Пирвердиева лагъай Асеф Мегъманан манийри мярекатдин иштиракчий гзаф шадарна. Авайвал лагъайтла, им къилий-къилди риклер шадардай, риклера гелер тадай мярекат тир. Халкъдиз сейли хъанвай устаддин алакьунар ва зурбавал къалурзавай мярекат тир. Вирибуру ам риклий тебрикзавай. Малди чъехи агалкъунар хъурай вичихъ лугъузвай...

"САМУРДИН" ДАЯХ

Ахътин инсанар ава хъи, абуру хайи эл, хайи халкъ патал гъихътин зурба крар авуртлани дамахдач. Са куьнизни фикир тагана хийирлу крарихъ ялун давамарда. Халкъдин крарихъ къуьн кутун чпин буржи яз гъисабда абуру. Ихътин къегъал ксар вичин ават, "Самур" газетдихъ рикл кузвайбурун къулани.

Са шумуд йис виликан суьгъбет рикел хкъезва зи. 1998-йисан 8-майди Хачмаза Азербайжандин Хачмаз ва Дагъустандин Дербент районрин векилрин дуствилин гуьруьш къиле фена кванзавай. Гъар йисуз и гуьруьшар сувар хъиз къейд авун адетдин кардиз элкъвенвай. И гъилерда тедбир лап гегъеншдиз тухузвай. Вучиз лагъайтла вири уьлкведи гъа са в а х т у н д а машгъур сиясатчийр тир Азиз Алиеван 100 йисан ва Гейдар Алиеван 75 йисан юбилейр къейд ийизвай. Хачмаз шегъердиз Дербентдай ва Къиблепатан Дагъустандин районрай цудралди мугъманар атанвай. И вакъийрихъ авсиятда "Самур" газетди гъам юбилейриз, гъамни дуствилин гуьруьшриз талукъарнавай макъалаяр чапна кванзавай. Идалай гъейри 8-майдин юкъуз, сятдин 10-далди газет мярекатдин иштиракчийрал агакарарун фикирда къунвай.

Къасухдай хъиз, редакциядихъ газет акъуддай пулни авачир. Бес вучда? Гъа ихътин четин вахтунда Муьбариза куьмек гана чаз. Гъинай ятлани газет акъуддай пул жагъурна экуьн яралай зун 300 газетни гваз Хачмазиз рекъе туна. Мугъманри Хачмаз-Худат шегъердин къерехда, "Чубан" лугъудай тама авай ресторанда чаяр хъвадалди зун райондиз агакъна. "Самур" газет гъанва лагъайла абуру пагъ атлана амукъна. Дагъустандин милли месэлайрин ва къецепатан крарин министр Мегъамедсалегъ Гуцаева газетдиз килигна лагъана: "Баркалла "Самурдин" къвалахдарриз, икъван тадиз тедбирдин иштиракчийрив газет агакарнавай." Гъакъкъатдани а юкъуз "Самур" хачмазвийрив ва мугъманрив виридалайни фад агакънавай газет тир. Адан чинриз акъуднавай, дуствиле талукъарнавай макъалаяр гуьгъуьнлай Дагъустандин са бязи газетрини чап хъувуна.

Мад са месэла. 1997-йисуз цийи коллективди "Самур" акъудун хиве къурла, газет гзаф къуьруь хъанвай, адахъ къелдайбурун патай гуьурмет авачир. Ихътин газет къвалачел ахкъалдарун, къелдайбуруз кванарун са акъван регъят кар тушир. Адакай хъидиз вичин гаф лугъудай, халкъдин дердийрикай хъидай, чи тарих, чъал, меденийат, адетар хуьз алакъдай газет авуна кванзавай. Къелдайбурун риклериз рехъ жагъурдай, гъар са лезгидин къвализ багъа мугъман хъиз илифдай газет. Гъавилий чун - къилин редактор Садекъет Керимова ва зун цийи жуьредин газет акъудиз эгечина. Ингъе и газет яргъал районриз хуьрериз тухвана къелдайбуру агакарна кванзавай. И карда чаз мад Муьбариза куьмек гана. Ада вичин лацу рангунин

"ГАЗ-24" машинда аваз ара датлана Кцлар, Къуба ва Хачмаз районрин хуьрериз газетар тухвана. Къвердавай газет кванзавайбурун къадар пара хъана. Са гафуналди, ада вичин "Самур" кванарна. Тек са адан гуьурметдай 500-дав агакъна инсанри "Самур" кхъена. Газетдихъ рикл кузвай къегъалди вишра къулайсуз дагъдин рекъерай, муькъвер алачир вацарай тлуз машин гъалнатлани, садра шикаят авунач. Гъатта чарх пад хъана сятралди рекъел амуькай вахтар, дагъдин хуьруьз акъатиз тежез машин санал элкъвез акъвазай йикъарни рикел кванач. "Цийи машинар мад гъатдайди я, газетдин къвалах вилик фирай" лагъана.

Гъеле редакция патал ада къачур техника са къерехдик тан. Компьютерар чур жез, къвалах тежез амуькай вахтара мад чи куьмекдик гъам агакъна чни? Исятдани редакциядин компютерар, принтерар гуьнгъуна хъунин къайгъу гъада чугъузвачни?

Гъа ик, йисар алатунивай "Самурдин"

даяхдиз элкъвена Муьбариз. Авайвал лугъун, гагъ-гагъ четивилери чубкъуьз руьгъдай аватдай вахтарни жедай. Амма Муьбариза куьмекар гуз, чак руьгъ кутадай. Къе газет ара датлана акъудун, халкъдин агакарарун паталди гъакъисагъвилелди зегъмет чугъузавай пуд касдикай сад я Муьбариз. Къуй къелдайбурузни хъсандиз чир хъуй, ам галачиз "Самур" акъудун адан умуьурдин юлдаш, чи тварван авай къелемгъли Садекъет Керимовадиз ва аз гзаф четин я.

Са мус ятлани къелдайбуруз ада газетдиз гузвай куьмекрикай лагъана кванзавай. Чалай и кар адан 60 йис тамам хъайи йикъара лугъуз алакъна. Мумкин я адаз газетди и месэлаяр ашкара авуна кван жечир. Амма къегъалдиз къегъал лагъана кванзава эхир...

Вирибуруз вич умун къилихрин, гафунин иеси тир, анжах хийирлу крарихъ гелкъведай къегъал хъиз чизвай Муьбариз Селимханан хва Азизов Кцларин 1-нумрадин мектеб гимидин медалдалди акъалтларна, Азербайжандин НафтИадинни Химиядин Институтдик эгечина. Институт куьтягъайдалай къулухъ лап хъсан инженер хъиз сейли хъайи ада яргъал йисара Бакудин холодильникрин заводдин виридалайни чъехи цехерикай садаз регъбервал гана. Алай вахтундани вичи къвалахзавай карханадиз лайихлудаказ регъбервал гузва, пешекарди хъиз виридаз чешне къалурзава.

Къве веледдин буба, къуд хтуддин чъехи буба тир Муьбариз Азизов гзаф хци къатунар авай, чка атайла юмордалди рахадай инсан я. И мукъвара хтудди адаз "пудкъад" гаф рикелай алатна "ви кудкъад яш мубаракрай" лагъайла Муьбариза хъуьруьна алава хъувуна: "Виш йис лагъ." Эхъ, виш йисан юбилей къейд ийидай нусрет гурай ваз. "Самур" газетдин мягъкем даях, халкъдин къегъал хва хъиз гъамиша элдин къула хъурай вун, Муьбариз!

ТИГЬИРЖАЛДИ

Нежефхуьрй акъатна цийиз пеш ахъайнавай тамарин юкьвай туз физвай чун. Тигьиржал вацун чапла пата авай Агъа Тигьиржал хуьруьз агакьайла эрчи патан гъайбатлу акунри чун вичихъ ялна. Вацлувай гзаф къакъанда авай квалер къушарин мукариз ухшар тир. Къил Шгъдагъдин метел тунвай хуьр касни авачир етим хъиз аквазвай.

Вичин хтулни галаз хуьруьн кимел экъечинавай Рабият лугъудай са дишегъли агатна чав:

- Ватан чклизва чи. Инсанри кваз такъуна гадарнава хуьр. Са патахъай тахсирни алач абурал. РикI кузвач чахъ къилевайбурун. Гила вири шегъер-

риз куьч жезва. Хуьруьнвиар рикелай ракурдай замана атанвай хътинди я, - лагъана ада къагъардив.

Яргъай векъи камаралди чун галайнихъ са къуьзек къевезвай. Амакурла Рабията лагъана:

- Бейбала муаллим я. Яргъал йисара Тигьиржалдин мектебда тарсар гайиди я ада. РикI ацанвайди я фагъирдин. Хуьруьз вуж атайтани гъадахъ галаз ихтилатна дердер ахъайда ада.

- Вуч дердер?

- Вичин ваъ, хуьруьн дердер ава касдихъ. Къе-пака 100яшар жезвайди я адан. Эх жезвач касдивай хуьруьн къенин гьалар.

Бейбала муаллимдин рикI ацанвай. Шерзум яз рахазвай агъсакъал:

- Дяведилай вилик чи хуьре 1500 квал авай. Ина къве колхоз кардик квай. Чи рамагринни нехиррин и къил а къил авачир. Авадан хуьр тир Тигьиржалар. Инсанар зегметдал рикI алайбур ятлани къайгъударвал къалурнач чаз гьукуматди. Дагъдин хуьр я лагъана кваз къунач, инсанар къуьруь авуна. Са рехъ къванни акъуднач хуьруьз.

Са гужа-гуж вацлалай элячна, Вини Тигьиржалдиз акъатна чун. Сур девиррикай суракъар гузвай сурарин юкьвай акъуднавай рекъи чун къакъан пелел гъана. Инай хуьр капун юкьвал алайди хъиз аквазвай. Хуьр лагъайла, ина квалерилай пара харапаяр авай. Гъар камунал чкланвай цлар гьалтзавай ина. Гуьнгъуна амай, аямдив къадай са квални авачир. Са береда са квалин къав муькуь квалин айван тир. Квалери хъиз инсанрини къуьнкъуьне туна квалахдай. Гила лагъайтла, къуьнер амач, абур харапайри эвезнава.

Чклай квалер гьисабна чна: сад, цуд, къад, виш... Мад гьисабиз хъхъанач. Къавар, цлар уьценвай, чиливди сад хъанвай и квалерин са къве цал саламатдиз амай. Гъа цларай къулару килигзавай чаз: лезги къулару. Къуд пад харапалдиз элкьвенвайтлани, абур авайвал, винел киреж, ширени аламаз амай. Чкланвачир абур. На лугъуди, исятда устларди раснавайбур тир. Рам жез кланзавачир девирдин къулайсузвилериз. Са береда квалин чим, суфрадин бере-

кат, хизандин мягъкемвал хвейи и къулару рикIатлузвай.

Са квалин харапайрикай са къеб хкудна чна. Винел яру тангарни аламай. "Буна хвейи аялар гила гьинватла?" - жузуначна лезги къеплинивай. Саки члалал атана ам:

- Садни-къвед туш. Сад шаир я, ватанпересвиликай ялавлу шиирар кхъизвай. Сад члехи алим я, виридаз тарсар гузвай. Сад бизнесмен я, чка-чкадал квалер, магазинар эцигнавай. Ингъе гъар йисуз дуьньядин курортрилай цлар ягъазватлани бубадин квал кваз къазвач ада.

Са айвандик квай къариди чи фикир желбна. Чларни юзур тавуна, гъа са къайдада ацукъна далудиз рагъ гузвай ада. Чун и квализ илифна. Виш йисан квалече чина хъвер авай дишегълиди - Гуьлназа рахъайна чаз. Къари хабар къурла "ам зи халани я, яран дидени. Седеф Азизан руш Сер-

ЩУГЪЗАВА

Ахътин гъариб хуър я хьи,
им,
Гъам члугвар къван зарул
жедай.

керовадин 100 йис и мукъвара хъанвайди я", - лагъана су-са чун Седеф бадедин патав тухвана. Чинани гъилера шуьткъверар гъатнавай къаридиз чун вичин къилив атуникай хабар тушир. Клаклар аламачир вилин къебекъар къевна дерин хиялриз фенвай ам.

- Седеф баде, ви яшар гъикъван я? - лагъана ихтилатдик къил кутуна чна.

Заландиз жаваб гана ада:
- Вучда куьне зи яшарикай? Гъар чклай къвал зи са шуьткъвер я.

Рикле хенжел хъиз аклидай гафар тир ибур. Адан вилери гъамлудиз килигзавай чаз.

- Квез гзафлезги баядар чида лугъуда хуърънбуру.

На лугъуди и гафар гуьзлемиззавай къариди. Чи риклин гъал атлана ада вичин баядралди:

Куьч къамаллай
зи эл аку,
Вилер кланда
къе ишедай...

... Кимел ацукънавай агъсакъалри хуърън крарикай веревирдзавай. Абурун вилик квай столдин ракунай акъатнавай тлеквенри хуърън инсанрин гъалдикай хабар гузвай.

Къакъан пелел алай къве къвалин мукъув къве дишегълиди ял ягъизвай. Агъил яшарин и къве суса - Щагъназани Улдуза чпин хайи къвалин гъуьм хуьзва. Члехибур рагъметдиз фенва, аялри къушари хъиз лув ганва. Гъавилъй и къве къвал абурун хиве гъатнава. Къаншардал алай асклан

ада (Авайвал лагъайтла, и хуьре баядар тийжир дишегъли жагъидач). Къаридин эхиримжи баяд дяведикай тир.

Зи яр алай лацу балклан
Къацу члурал элкъвезава.
Зи къве стха дяведа,
Йикъа пудра зун шезава.

Ван зурзуна, къагъарди баъмишарна къари.

- Ханумагъа бадедин къве стха - Баласултанни Нуьдуьрмет дяведай хтайди туш. Баде вичин стхайрик ишезва. Мад адавай баядар клан хъемир, - лагъана чаз адан суса.

И хуьряй Ватандин Члехи дяведиз 1000 кас фенай. Абурукай анжах 300 кас саламатдиз хтанай. Дяведи инад авунай хуьруьз. Сад лагъай гъилерда куьч хъунни гъа члаваалай башламишна. Бес къвед лагъай куьч? Ам Советрин девирдин татугай сиясатдин нетижа яз, хуьрер вилъй-гъилъй вегъейла къиле фена. Хуьре алатай асирдин 60-йисарилай инихъ са къвал къванни эцигнавач.

Пуд лагъай куьч Совет гъукумат чклайла башламишна ва гилалдини давам жезва. Ингъе чун и месэлайрикай рахадач. Чаз инсанрин риклера авай чилихъ, дигедихъ, члалахъ, лезгивилихъ ялуни гъиссер квахъуникай лугъуз клан я. Ватан, хуьр, эл

къвал къе-пака уьцлудайвал тир.

- Ина Аят баде яшамиз жезвайди тир. Агъаметова Аят, - лагъана ихтилатна Щагъназа. Зун адан хтулдин свас я, Улдуз адан стхадин хчин свас. Вичин гъуьлуьхъ Агъаметахъ галаз бахтлудиз уьмуьр гъалзавай Аят Ватандин Члехи дяведи бахтсузарна. Къве руш аял гваз ялгъуз амуькна къари. Гъуьл дяведай хтанач, рушар гъуьлуьз фена инай куьч хъана. Вичин уьмуьр и дехмеда текдиз акъудай къаридин хур баядрин булач тир.

Хуьре виридалайни яшлуди Ханумагъа Имирханан руш Бабаева я. Адан 115 йис хъанва. 5 велед члехи авунвай адахъ хтулар, шулар ава. Къедалди начагъвал вуч ятла чизвачир и къари къвачел ала. Са ялце, ништа, шумуд баяд лагъанатла

СЕЙЛИ АЛИМ

Вичи арадиз гъайи нахутГрин, пахлайрин, мержимекрин сортариз алимри чехи тир кьимет гайи Назим Эмиров дуьньядиз сейли алим я.

Хуьруьн майишатдин илимрин доктор, профессор Эмиров Назим Саидан хва 1935-йисуз Кцлар райондин Агъа Лакаррин хуьре дидедиз хъана. Хуьре юкъван мектеб акьалтГарна, Куьрдемир райондин ипекчивилин курсара келай гадади Къубадин ипекчивилин идарада инспекторвиле кваллахна.

1943-йисуз Къубадин пединститутдик эчеклай Н.Эмирова Кцлар райондин Ени Гъаят ва Гъасанкеле хуьрера муаллимвал авуна. Гуьгъуьнлай Азербайжандин Хуьруьн Майишатдин Институт кутягъай ам, Азербайжандин ИА-дин Лежбервилин Институтдиз ракурна ва гъа чавалай кьедалди ада ина кваллахзава.

1955-йисуз аспирантурадик эчеклай жегилди 1958-йисуз кандидатвиле, 1980-йисуз докторвиле диссертацияр хвена. Адан илимдин ахтармишунриз сифте яз Чехословакиядин алимри чехи тир кьимет гана ва ина адан эсерар чапдай акъ-

НАЗИМ ЭМИРОВАН 85 ЙИС

удна. Гъа чавалай Азербайжандинни Чехословакиядин алимрин арада пайда хъайи дуствилин алакъяр кьедалди давам жезва. Болгариядин алимри лагъайтла, Н.Эмирован "Азери" мержимекдин сортуниз лайихлу кьимет гана ва ам дуьньяда тай авачир сорт тирди малумарна.

Азербайжанда цазвай нахутГрин 119, пахлайрин 134 ва мержимекрин

60 сорт илимдин рекьелди чирна, абурун генетикадин формайрин классификация гана, магъсулдар, къакъан буйдин, белокралди девлетлу цийи сортар арадиз гъайи Назим Амиров неинки Азербайжандиз, гъакI Болгария, Румыния, Югославия, Германия, Чехословакия хътин уьлквейризни сейли я. Адан сортарикай цудралди уьлквейрин лежберри менфят къачузва.

Н.Эмирова 1980-йисуз Санкт-Петербургда докторвиле диссертация хвена. Цуд йисалай гзаф вахтунда Лежбервилин Институтдин тухумчивилин лабораториядиз регьбервал гайи агъсакъал алим алай вахтунда и институтдин килин кваллахдар я.

Назим Эмиров 135 илимдин кваллахрин, 4 ктабдин, 2 кватГалдин, 2 монографиядин, гзаф меслятрин автор я, адан эсерар шумудни са къецепатан уьлквейра чап хъанва.

Чна и мукъвара вичин уьмуьрдин 85 йисан гатфар кьейд ийизвай алим рикIин сидкъидай тебрикзав ва адаз цийи агалкъунар тГалабзава.

"САМУР"

АСЕФ МЕГЪМАНАКАЙ КТАБ АКЪУДНАВА

Лезгийрин тIвар-ван авай композитор, гъезелрин устад, драматург, Дагъустан республикадин искусствойрин лайихлу деятель Асеф Мегъманан 80 йисан юбилей кьейд ийидайдалай са шумуд югъ вилик Бакудин "Азербайжан" чапханади "Чаз чидай Асеф Мегъман" тIвар

ганвай ктаб чапдай акъудна.

Ктаб тукъуьрна, вичин хуси такъатралди басма авурди лезги литературадал гзаф рикI алай къегъал карчи Камран Къурбаналиев я. Чи машгъур къелемэгълийри Асеф Мегъманакай кхъенвай макъалайрикай ибарат тир ктабдихъ адан манирин, "Руьгъдив рахун" поэмадин ва гъезелрин дискарни гилигнава.

"САМУР"

ВАН АВУНА

ЧИ ЧКАЙРИН ТIВАРАР ЧИРИН

Играми редакция! "Самур" газетдин алатай йисан 10-тилитдин чинриз акъатай Абир Эчехвидин "Чи дамах тир булахар" макъалади заз эсерна. Гъакъькъатдани, чи булахарин, вацларин, чкайрин тIварар чирунал гъалтайла чна галайвалзавач. Гъар са касди фольклордин чешнеяр, махар, манияр, мискIалар, бубайрин мисалар ва мсб. кIватIна редакциядиз ракурун герек я. ГъакIни цин объектрин, суварин, рагарин, латарин тIварар.

Зун дидедиз хъайи Къвепеле райондин Камарван хуьрени гзаф булахар ава. Санлай къачурла чи тамара, суvara вишдалай гзаф вацларинни булахарин тIварар ава. Заз алай вахтунда ргзвай, чпел жуьреба-жуьре тIварар алай 19 булах чиди. И гидронимар са шумуд рекьелди арадиз атанва: 1) Инсанрин тIварар гана: Жигерхан булах, Иса булах, Алиусман булах. 2) Латар авай чкайрин тIварар гана: ЯцIумет булах, СикIермет булах, Къажалкъая булах, Къарановур булах, Жаллатан чIуран булах. 3) Яд авай чкайриз килигна: Купулдин булах, Гъамамар, ПекIи булах, Зерде булах. 4) Ягарикай менфят къачунин формадиз килигна: Чамча (Кавча) булах, ЧIакIар булах, Буьркъуь булах.

Эбуьлфез КАМАРВАНВИ,
Баку

БАХТИЯРАН ЦИЙИ АГАЛКЪУН

И мукъвара къайдасуздаказ къуршахар къунай спортдин клубра машгъул жезвай аялрин республикадин чемпионатда вичин заланвал 36 кг тир Бахтияр Исметан хва Исрафилова Iчка къуна.

Бакудин 134-нумрадин гимназиядин VII синифда келзавай Бахтияран и агалкъуни ам спортдин шегъредиз акъудна. ВикIегъ гада гила Европаддин чемпионатдиз гъазур жезва.

Вичихъ са шумуд патахъай алакъунар авай Бахтияран виридалайни рикI алай машгъуллатрикай сад лезги къуьлер авун я. Пуд йис я ада Бакудин "Лезгинка" къуьлерин мектебда чирвилер къачуз. Ам къведра "Сувар" ансамблдихъ галаз санал сегънедизни экъечIнава. Исятда ам ансамблдин аялрикай тукъуьрнавай группада машгъул жезва. Гада ансамблдин концертризни рикI алаз гъазур жезва.

OXUCULARIN NƏZƏRİNƏ!

"Samur" qəzetinə hər zaman abunə yazılmaq olar. Bunun üçün telefonla ünvan bildirmək kifayətdir. Ödəniş ayda bir dəfə poçtalyon vasitəsilə edilir.

Bakı və Sumqayıt şəhərlərinin sakinləri aşağıdakı telefonlara zəng çala bilərlər:

"Qaya" mətbuat yayımı -
564-48-96, 564-63-45

"Ekspress elita" yayımı - 437-28-10 (Bakı) 4-26-90 (Sumqayıt)

ЕЛАН

Qusar şəhərinin Mirzə Vəliyev küçəsində 2 mərtəbəli 6 sot sahəsi, meyvə verən bağı olan ev satılır.

Телефон: 432-92-17

Бармакдиз кьимет гумир, акъулдиз кьимет це.
Лезги халкъдин мисал

КIелербан

Самур

ДОРОГИЕ ЧИТАТЕЛИ!

На нашу газету можно подписаться коллективно и индивидуально в любое время года. Годовая подписка составляет 15 манатов.

Редакция готова организовать продажу "Самур"а в любой точке Азербайджана и Российской Федерации. С вопросами можно обращаться по телефону: 432-92-17.

САМУР

Главный редактор
Седает КЕРИМОВА

Адрес редакции: AZ 1073 Баку, Метбуат проспекти, 529-й квартал, Издательство "Азербайджан", этаж 3, каб. № 101.

www.samurpress.com

админ.сайта: admin@samurpress.com
e-mail:sedagetkerimova@rambler.ru

Расчетный счет

26233080000
Капитал банк г.Баку
1-й Ясамальский филиал
код 200037
ВОИН 130024708

Газета

зарегистрирована в
Министерстве печати и
информации
Азербайджанской
Республики. Рег.№ 78

Индекс: 5581

Тираж: 2000

Заказ: 1656

Тел: 432-92-17

НАПЕЧАТАНА В ИЗДАТЕЛЬСТВЕ "АЗЕРБАЙДЖАН"